

ВЕЛИКА ЖИТОМИРСЬКА, 28

На цій старовинній київській вулиці, що пролягла від Михайлівської до Львівської площі, на терені «міста Ярослава», зберігся один особняк, що стоїть по лінії майже суцільної забудови на парній стороні. Тили садиби раніше виходили до схилів над урочищами Дитинка й Дегтярі.

Колишній особняк, а тепер будинок Інституту ботаніки НАН України, має довгу й багату історію. Він є пам'яткою архітектури і цікавий схоронністю інтер'єрних оздоб та збереженістю в комплексі зі службами й двором.

Садиба відома з 1880-х рр., відколи належала Матвію Арсеновичу Поторжинському, протоієрею Георгіївської церкви, магістру богослов'я, громадському діячеві. Він закінчив Київську духовну академію, викладав словесність у Київській духовній семінарії та Інституті шляхетних дівчат, видав «Историческую хрестоматию», що призначалася для вивчення історії російської церковної проповіді. Багато уваги о. Матвій приділяв реконструкції Георгіївської церкви (зруйнована 1934 р.).

У січні 1882 р. М. Поторжинський звернувся до міської управи з проханням про дозвіл на придбання від сажня міської землі, що прилягала до садиби по В. Житомирській, 28 з тилу. Питання вирішувалося впродовж п'ятнадцяти років, за цей час на садибі перебувало кілька міських землемірів, змінилися власники.

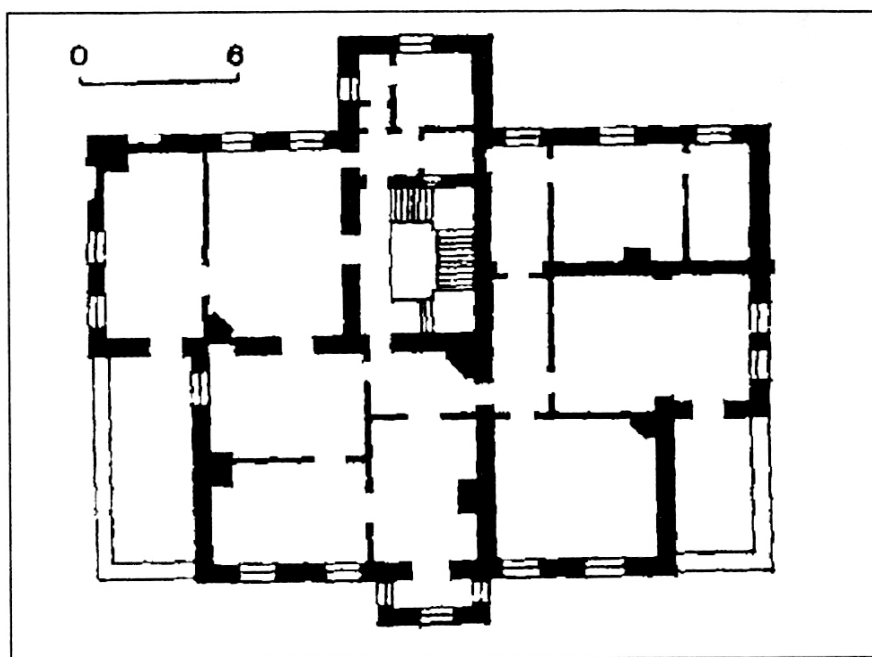
Коли М. Поторжинського не стало, садиба того ж 1891 р. перейшла до С. Месняєва, адвоката Київського окружного суду, гласного міської думи. Він одразу ж заклав цю нерухомість у міському кредитному товаристві і взяв позичку на 36 років і 4 місяці на суму 40 тис. руб.

Колишній особняк по вул. В. Житомирській, 28. 1999 р.

Сава Миколайович Месняєв народився 1848 р. Син потомственного почесного громадянина з м. Ахтирка, він в Ахтирському повіті володів 240 десятинами лісу. 1872 р. закінчив юридичний факультет Харківського університету зі званням дійсного студента. У 1872–1877 рр. працював у Громадському департаменті Харківської судової палати, на власне прохання звільнений зі служби у чині колезького секретаря і того ж 1877 р. зарахований до присяжних повірених м. Харкова. Через рік С. Месняєв переїхав до Києва і за купчою від 1879 р. придбав садибу по Володимирській, 6 на розі Десятинного провулка. Тут стояв двоповерховий будинок. Месняєв робить кам'яну двоповерхову прибудову за проектом військового інженера Володимира Володимировича Куна і на фронтоні розміщує картуш зі своїми ініціалами. У цьому будинку сім'я Месняєва прожила понад десять років. За цей час С. Месняєв став шанованою в місті людиною. Працював адвокатом у Київському окружному суді, мав приватну практику, обирався гласним міської думи. І коли трапилася нагода збудувати власний особняк, він придбав садибу по В. Житомирській, 28 (за старою нумерацією – 26).

Син С. Месняєва Андрій (нар. 1887 р.) був відданий батьком на навчання до київської 1-ї гімназії у підготовчий клас. У заяві

План 2-го поверху

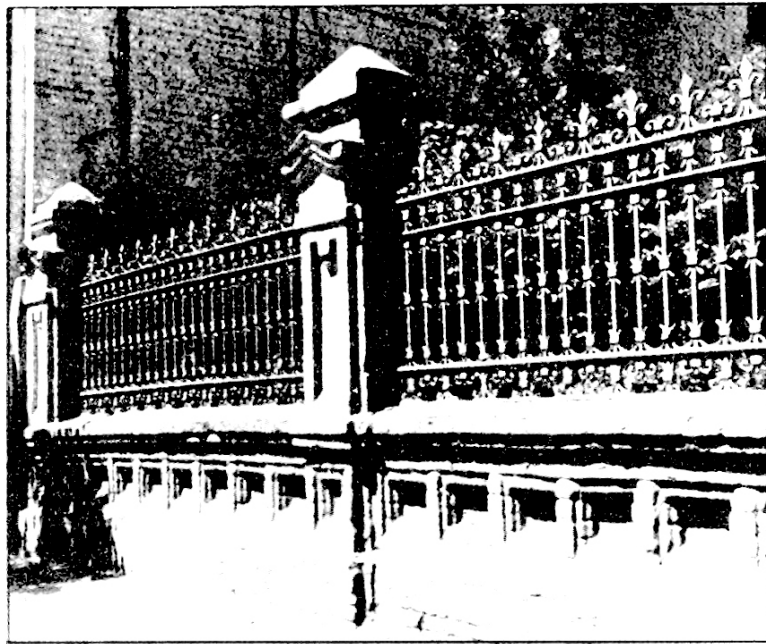
від 1896 р. Сава Миколайович написав, що син до підготовчого класу навчався вдома, з іноземних мов, бажано, щоб вивчав французьку мову; а в наступній заяві додав: «...сына моего обя-зуюсь одевать по установленной форме, снабжать всеми учеб-ными пособиями и вносить установленную плату за право уче-ния. Жительство он будет иметь у меня в доме по ул. Б. Жи-томирской, 26».

Принагідно зазначимо, Андрій Месняєв 1904 р. закінчив гімназію і саме з іноземних мов — німецької та французької — мав відмінні оцінки. Київську 1-у гімназію закінчив і прийомний син Месняєва — Олександр (1912 р.), тоді ж він став студентом юридичного факультету університету св. Володимира.

Адвокат Месняєв брав активну участь у роботі правління то-вариства для влаштування і експлуатації електричного освітлен-ня під фірмою «Савицький і Страус». Збори правління протягом 1894 р. відбувалися саме в особняку С. Месняєва на В. Жито-мирській, 28. Адвокатська і підприємницька діяльність Сави Ми-колайовича дозволяла йому утримувати розкішний особняк, навчати синів у престижній гімназії.

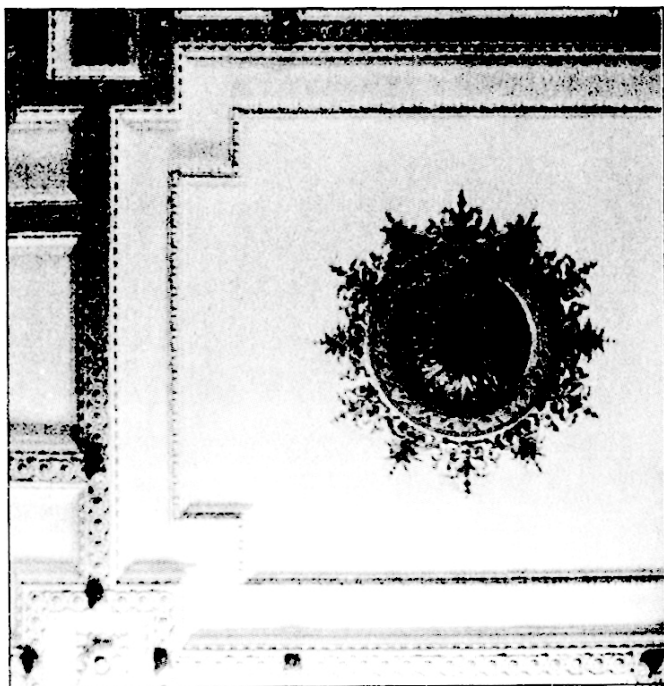
Побутує думка, що особняк на В. Житомирській, 28 спорудив саме С. Месняєв. Але коштів на завершення робіт і оздоблення

Огорожа особняка.
1994 р.

Йому не забракло, і тому 1894 р. він заклав ще садибу на Московській, 9-б на суму 17900 руб. Та 1896 р. С. Месняев змушений був продати садибу на В. Житомирській, 28 з боргами штабс-капітану у відставці К. Іванову, і той взяв на себе усі обов'язки перед кредитним товариством. Саме Костянтин Миколайович Іванов поставив крапку в питанні про межі садиби: його коштом схил за садибою площею 72,5 кв. саж. (0,03 га) був укріплений від зсуву і придбаний у міста по 3 руб. за кв. саж. із застереженням, що ні покупець, ні правонаступники не матимуть ніяких претензій і не вимагатимуть будь-якої винагороди в разі сповзання відчуженої землі. (Як відомо, у 1980-х рр. у тилах вул. В. Житомирської було зроблено проїзд, так звану «алею», укріплено схили, але неякісно, бо зсуви тривають і донині).

Особняк, зведений у 1890-х рр.,— цегляний, двоповерховий — має симетричну композицію чолового фасаду. Центральна вісь акцентована масивним еркером другого поверху на кронштейнах, а весь фасад декоровано в цеглі з використанням деталей російської архітектури XVI—XVII ст. Внутрішнє планування підпорядковано асиметрично розташованим тримаршовим парадним сходам, довкола яких згруповано основні приміщення. Збереглося первісне планування і декоративно-художнє оздоблення

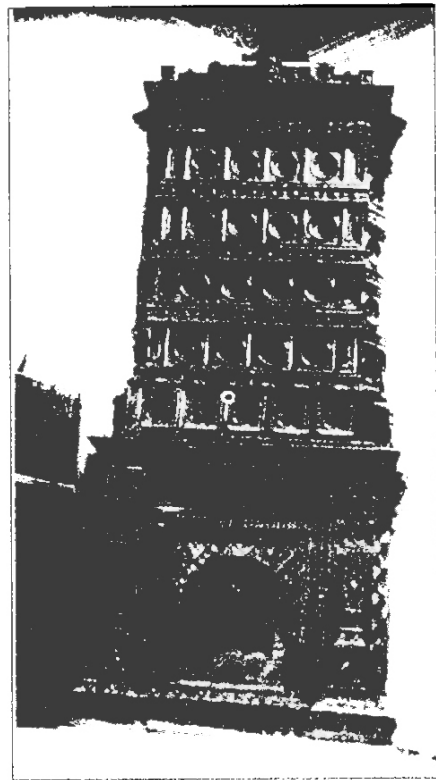

Розетка на стелі
в кабінеті.
1994 р.

інтер'єрів. Особливо пишно та ефектно прикрашено приміщення першого поверху.

За усталеною традицією, перша від входу кімната — кабінет. Тут у кутку стоїть масивний майолицевий, брунатного кольору камінь, виготовлений на київському заводі Й. Андржейовського. Карнизи й стелю вкриває енергійно профільоване ліплення з орнаментальних мотивів та акантового листя в дусі еклектики. По центру стелі — ліплена розетка з радіально викладеного аканту, візерунчастого віночка, отороченого рослинним орнаментом у дусі гротеск. Сусідня вітальня оздоблена ще пишніше: величезна, скомпонована з квітів, гірлянд та завитків рослинного характеру розетка — дуже тонко профільована — вкриває стелю, а по кутах стелі, так само в густих завитках-стеблах і листячку, вміщено медальйони з розписом на алегоричні теми чотирьох пір року — з симпатичними пугі у центрі композицій. Анфіладу кімнат першого поверху завершує «зимовий сад» з виходом у сад літній, на подвір'я. Останнє відокремлене від вулиці масивними кованими ґратами на грубезному цегляному цоколі з цегляними пілонами. Двостулкові ворота, що ведуть на цю частину садиби, пізнішого походження. Праворуч від особняка збереглися справжні, первісні ворота, що орієнтовані на господарчий двір зі службами.

Груба-камін у кабінеті.
1994 р.

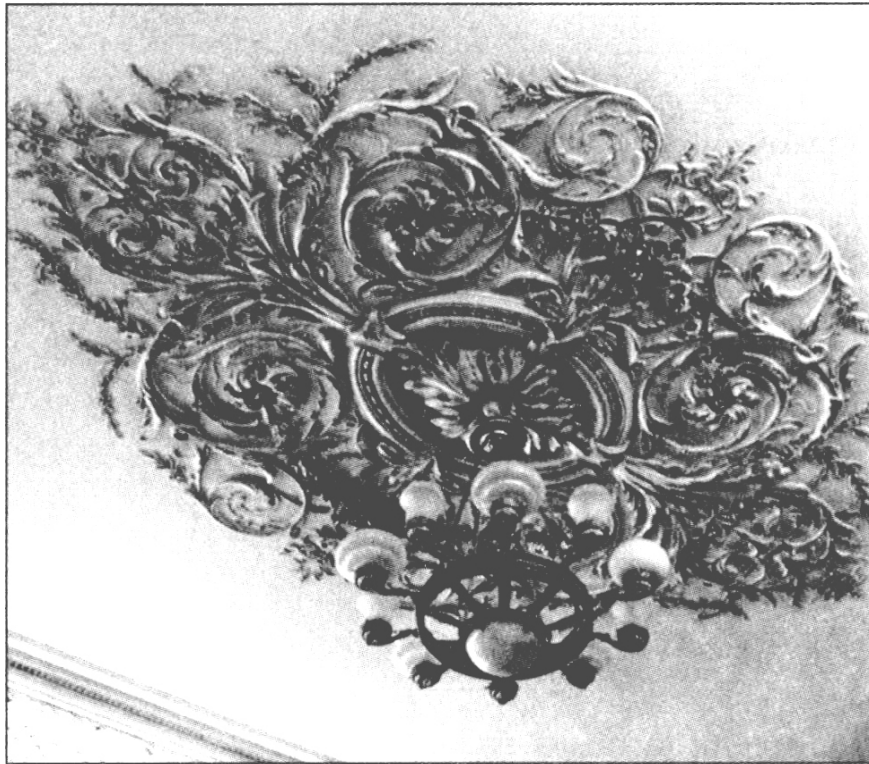

Збереженість інтер'єрів та якість оздоблення, становлять велику цінність особняка — єдиного на всій вулиці.

К. Іванов торгував папером, зокрема у 1888—1891 рр. постачав його редакції «Киевской старины», очолював представництво Добруської паперової фабрики в Києві. Цю фабрику 1871 р. заснував у с. Добруш Гомельського повіту Могильовської губернії князь Ф. Паскевич. Фабрика щорічно виробляла продукції на мільйонні суми. К. Іванов тримав магазини на Олександрівській, 34 (нині — вул. Сагайдачного, 8) та Фундуклеївській, 32, мав склад паперу. До речі, фабрика ця в Білорусі діє й досі.

Коли 1899 р. К. Іванова не стало, справу продовжила дружина Вільгельміна Іванівна та діти. Напевно, справи йшли добре, бо 1905 р. Іванови придбали особняк архітектора Г. Шлейфера на Липках, на Банковій, 13 (див.). А нерухомість на В. Житомирській, 28 продали з боргами (ще Месняєва) новим власникам — молодшому синові професора Ф. Мерінга Володимирі; майно було записано на його дружину Марію Сергіївну Мерінг.

Володимир Федорович Мерінг ще вчився в Колегії Павла Галагана, коли помер його батько. За заповітом професора,

Розетка на
стелі вітальні.
1994 р.

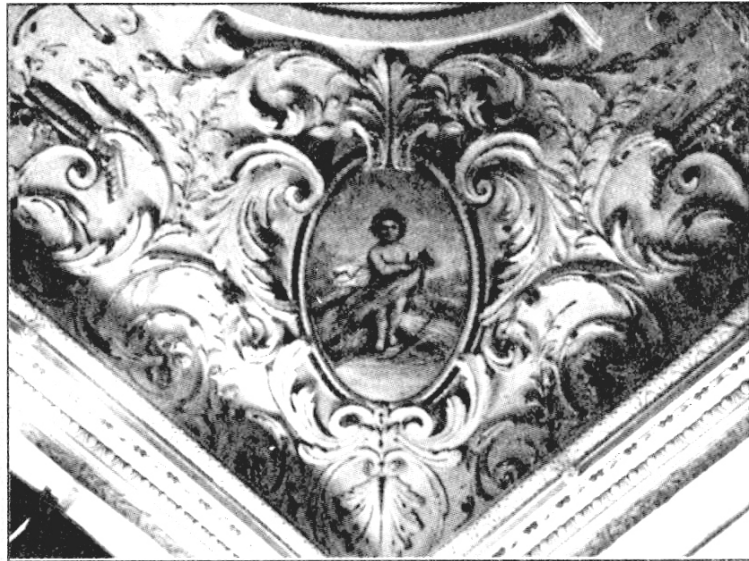
Володимир мав завершити освіту в університеті, і лише після цього одержував право спадщини. Він виконав умову. Відомо, що у 1910-х рр. В. Ф. Мерінг брав активну участь у роботі Південно-західного товариства заохочення рисистого конярства, колекціонував меблі й картини. Зокрема, у його зібранні перебувала картина М. Нестерова «На горах» (1896 р.), (нині — в Музеї російського мистецтва у Києві).

Від 1915 р. власником садиби по В. Житомирській, 28 стає цукропромисловець граф Михайло Феліксович Собанський.

Міхал та Людвіга Собанські мали чудовий маєток, успадкований від батька Міхала, — у містечку Ободівка Ольгопольського повіту Подільської губернії. Їм належало понад 7 тисяч десятин землі в селі Ольшанка на Поділлі та два цукрові заводи на Поділлі — Ободівський та Кирнасівський, річне виробництво яких сягало понад 5 тисяч тонн цукру-піску. Михайло Феліксович Собанський був також членом товариства цукрового заводу в с. Яроповичі Київської губернії.

Коли їхній син Антоній, народжений в Ободівці і охрещений в ободівському римо-католицькому костьолі, підріс, Собанські

Фрагмент стелі
вітальні.
1994 р.

переїхали до Києва. Антоній Собаньський навесні 1917 р. закінчує відому київську гімназію В. Науменка (пізніше цей заклад мав назву гімназії товариства сприяння середній освіті в Києві), в атестаті — відмінні оцінки, крім математики та російської мови. 4 серпня 1917 р. Антоній Собаньський подає прохання на ім'я ректора університету св. Володимира зарахувати його до числа студентів по медичному факультету, зазначає домашню адресу: «проживаю в місті Києві на В. Житомирській, 28».

Восени 1917 р. він став студентом університету, записався на лекції та практичні заняття на півріччя, а вже у травні 1918 р. студент Антоній Собаньський прохає видати йому необхідні документи і звільнити його з числа студентів, «будучи в необхідності на днях уехать за границю». Уже 13 травня 1918 р. А. Собаньський отримав усі документи, і родина Собаньських емігрувала.

Антоній Собаньський був у добрих стосунках з Ярославом Івашкевичем. Вони майже одночасно виїхали до Польщі: Антоній весною, а Ярослав — восени 1918 р. Підтримували приятельські стосунки й надалі. Я. Івашкевич присвятив своєму товаришеві кілька поезій, одна з них — у збірнику поезій «Книга для дня и ночи» (1929 р.) Антоній Собаньський став журналістом, перед війною був відомий у Польщі своїми антигітлерівськими репортажами з Берліна і Нюрнберга. Помер від сухот у роки війни у Лондоні.

Академік Д. К. Заболотний

Та повернемося до долі особняка. За даними Ф. Ернста, ще «під час імперіалістичної війни (тут) містилася велика збірка старовини (переважно меблів, бронзи, картин тощо XVII—XVIII ст. графа Собаньського), яка заповнювала обидва поверхи. Під час громадянської війни майже вся ця збірка загинула». Для цього дійсно були підстави. 1918 р. частина помешкань особняка була реквізована і зайнята Комітетом Червоного Хреста та Крайовим банком лікарень, які перебували під особливою опікою посольства Данії у Петрограді.

Як свідчать архівні документи, 7 червня 1919 р., тобто при більшовиках, був складений додатковий опис предметів мистецтва, що взяті на облік Музейним відділом ВУКОПМІСу в будинку по В. Житомирській, 28. Так, на горищі співробітники відділу виявили таке:

«1. Велика мушля, на якій сім різьблених медальйонів, написи «Отче наш» по колу, навкруги ажурні прикраси; матеріал — перламутр, горіхова рама під склом.

2. Десять бронзових турецьких мисочок для обмивання пальців, довкола срібна інкрустація, всередині позолота, XIX ст.

3. Дві бронзові турецькі мисочки, зовні — орнамент, в середині — вислови з Корану».

Після вигнання денікінців комісія Ф. Ернста знов оглядала особняки. Особняк графа Собаньського Ф. Ернст обстежував разом із Вержбицьким та Левицьким: «Майже всі чудові меблі XVII—XVIII ст., перевезені з родового маєтку ще 1915 р., пішли в піч. Уціліли лише розрізнені залишки у вигляді дамських шкапів, одного розбитого люстра (парне пропало), декілька ліжок і комодів червоного дерева. Решта або загинула, або зламана, наприклад, цінне бюро 1830—1840 рр. Частина меблів ще зберігається в амбарі, охорона доручена двірнику. Всі інші уцілілі речі по можливості перенесені в окрему кімнату». У 1921 р. будинок був зайнятий Реввійськтрибуналом Південно-західного фронту, а у 1922—1925 рр. — наркоматом іноземних справ і прибрав назву «Дім іноземної місії». У 1925—1928 рр. тут був дитячий будинок. 1928 року особняк передано Мікробіологічному інституту при ВУАН, очолюваному академіком, президентом ВУАН Данилом Кириловичем Заболотним. Для потреб інституту 1929 р. у глибині садиби поставлено нові допоміжні споруди, що існують і досі. Вчений зі світовим ім'ям, Д. Заболотний вивчав чуму, холеру, сифіліс, газову гангрену, дифтерит, черевний та висипний тиф. Д. Заболотним створено вчення про природний осередок чуми, саме йому належить з'ясування, що носіями збудника чуми є гризуни. Вивчаючи холеру, Д. Заболотний ще 1893 р. у київській лабораторії В. Підвисоцького разом із І. Савченком провів на собі небезпечний експеримент: випив живу холерну культуру після попередньої пробної імунізації і в такий роб довів ефективність імунізації. Він керував протиепідемічними експедиціями до Індії, Аравії, Монголії, Китаю, Персії. Величезною заслугою вченого є його наукова і організаційна робота. Саме вона сприяла ліквідації страшних на той час епідемій — чуми, холери та висипного тифу, що завдали в роки революцій стільки лиха. Очоливши 1928 р. інститут, Данило Кирилович жив і працював тут, на В. Житомирській, 28, на другому поверсі у лівому крилі, маючи кабінет поверхом нижче.

Пам'ять видатного вченого увічнена в назві інституту, київської вулиці, в меморіальних дошках, встановлених на фасаді

будинку по В. Житомирській, 28 (1955 р., замінена 1973 р. — скульптор К. Годулян, архітектор А. Снисарев), на вул. Володимирській, 54 (архітектор І. Малакова, 1976 р.), у пам'ятному знаку на вул. Академіка Заболотного (1981 р., скульптор Г. Хусид, архітектор А. Ігнащенко), у назві села Заболотне (кол. Чоботарка) на Вінниччині — батьківщині вченого.

У 1931—1975 рр. в особняку на В. Житомирській, 28 працював академік Микола Макарович Підоплічко, ботанік-міколог, автор тритомної монографії «Гриби — паразити культурних рослин» (1976—1977), його кабінет містився на першому поверсі праворуч.

У 1933—1937 рр. в цьому ж будинку та інституті працював мікробіолог академік Гнат Омелянович Ручко, директор Інституту і одночасно завідувач відділу експериментальної епідеміології. Головні його праці присвячено бактеріофагії мікроорганізмів, 1936 р. він керував першою в СРСР конференцією з бактеріофагії та мінливості мікробів, був ініціатором видання «Мікробіологічного журналу» 1934 р. Певний час працював у Бактеріологічному інституті Роберта Коха в Берліні. 1937 р. заарештований і помер у місцях позбавлення волі. Посмертно реабілітований і поновлений у званні академіка. Його кабінет містився на другому поверсі у флігелі.

1964 р. Інститут мікробіології та епідеміології ім. Д. К. Заболотного переїхав до Феофанії, а на В. Житомирській, 28 розмістилися відділи Інституту ботаніки НАН України.

